

TRENING JARAYONIDA ISHTIROKCHILARNING
GENDER PSIXOLOGIK HUSUSIYATLARI

Rajabova Zamira Ravshanbekovna

Urganch Davlat Unversiteti Pedagogika fakulteti

Pedagogika va psixologiya ta'lim yo'nalishi

212- guruh talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada o'quv jarayonida o'quvchining gender farqlari va psixologik hususiyatlari hamda gender tenglikning o'ziga xosligini ta'minlash choralari, Shuningdek, darsdan tashqari boshlang'ich sinf o'quvchilarida gender tenglik va farqlar asosida shakllantiriladigan umummehnat ko'nikmalarini tabaqalashtirgan holda bosqichma-bosqich izchil rivojlantirib borishi zarurligi. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida gender tenglik va farqlar asosida umummehnat ko'nikmalarini shakllantirishda, ularning jinsiy, ruhiy, fiziologik xususiyatlari haqida fikr mulohaza yuritilgan.

Kalit so'zlar: ta'lim, gender farqlar, boshlang'ich ta'lim, gender xususiyatlar, ruhiy xolatlar, o'g'il bolalar, qiz bolalar, identifikatsiya, individuallik, tabaqalashtirish, jins tafovuti.

Аннотация: В данной статье рассматриваются гендерные различия и психологические особенности учащегося и меры по обеспечению уникальности гендерного равенства в образовательном процессе, а также общие трудовые навыки, которые формируются на основе гендерного равенства и различий в начальной школе. школьников вне занятий классифицируют необходимость постепенного и последовательного развития. При формировании общих трудовых навыков у учащихся младших классов на основе гендерного равенства и различий учитывались их половые, психические и физиологические особенности.

Ключевые слова: образование, гендерные различия, начальное образование, гендерные характеристики, психические состояния, мальчики, девочки, идентичность, индивидуальность, стратификация, гендерные различия.

Abstract: In this article, the gender differences and psychological features of the student and the measures to ensure the uniqueness of gender equality in the educational process, as well as the general labor skills that are formed on the basis of gender equality and differences in primary school students outside the classroom are classified. the need for gradual and consistent development. In the formation of general labor skills in elementary school students on the basis of gender equality and differences, their sexual, mental, and physiological characteristics were discussed.

Key words: education, gender differences, primary education, gender

characteristics, mental states, boys, girls, identity, individuality, stratification, gender difference.

Gender psixologiyasi — differensial psixologiyaning bo‘limi bo‘lib, insonning jamiyatdagi xatti-harakatlarining biologik jinsi, ijtimoiy jinsi (gender) va ularning munosabatlari bilan belgilanadigan modellarini o‘rganadi. Ijtimoiy psixologiyaning gender tadqiqotlarida sotsializatsiya, xurofot, diskriminatsiya, ijtimoiy idrok va o‘z-o‘zini idrok etish, o‘z-o‘zini hurmat qilish, ijtimoiy normalar va rollarning paydo bo‘lishi kabi hodisalar o‘rganiladi. Bunda gender psixologiyasining predmetini va uning rivojlanish bosqichi aniqlash ancha qiyin vazifa, chunki psixologiyaning ushbu bo‘limi hozirda shug‘ullanadigan sohasi rivojlanishi yo‘lidagi dastlabki qadamlar. Gender psixologiyasi — psixologiya fanining bir bo‘limi bo‘lib, ma’lum bir jins vakili sifatida jinslararo differensiya, stratifikatsiya va ierarxiya asosida shaxsiy xususiyatlarni shakllantirish va rivojlantirishni o‘rganib boradi. Gender psixologiyasi jins psixologiyasidan farqli o‘laroq, erkaklar va ayollar o‘rtasidagi psixologik munosabatlarning nafaqat psixologik xususiyatlardagi farqlarni o‘rganadi, balki uning diqqat markazida, birinchi navbatda, erkaklar va ayollarning taqdiri, umuman olganda, shaxsiy rivojlanishning jinslararo differensiya, stratifikatsiya va ierarxiyaning ta’siri natijasida yuzaga keladigan hodisa va jarayonlarni o‘rganadi. Gender psixologiyasining tuzilishida quyidagi bo‘limlar ajralib turadi:

- gender farqlari psixologiyasi;
- gender sotsializatsiyasi;
- shaxsning gender xususiyatlari;
- gender munosabatlari psixologiyasi.

Gender psixologiyasida bir nechta asosiy yo‘nalishlar mavjud:

Erkaklar va ayollarni taqqoslash psixologiyasi — bu erkaklar va ayollarning o‘ziga xos xususiyatlarini o‘rganish, jinslarning o‘ziga xosligini aniqlash.

Ayol psixologiyasi — bu ayolning ruhiy holatining xususiyatlarini, ya’ni erkaklarda yo‘q ayol fiziologiyasini o‘rganishdir.

Erkak psixologiyasi — bu erkaklar fiziologiyasi bilan bog‘liq bo‘lgan erkakning ruhiy holatining ayollarda mavjud bo‘lmagan xususiyatlarini o‘rganishdir.

Gender sotsializatsiyasi — gender identifikatsiyasining shakllanishi va gender rollarining rivojlanishini o‘rganish.

Gender munosabatlari psixologiyasi jinslar o‘rtasidagi va bir jinsdagi munosabatlarni o‘rganadi.

Yetakchilikning gender psixologiyasi — erkak liderlar va ayol liderlar o‘rtasidagi farqlarni, shuningdek, hukmronlik va bo‘ysunish munosabatlarini o‘rganish.

Sportdagi gender psixologiyasi sport psixologiyasining bir sohasi bo'lib, sport faoliyatidagi xususiyatlar va farqlarni sportchi yoki jamoaning jinsi vagender bilan bog'liq holda o'rganadi. Bugungi kunda yoshlar dunyoqarashi, tafakkurining jadal rivojlanishi uchun axborot vositalari muhim ahamiyat kasb etmoqda. Demokratik jamiyat qurilayotgan ayni sharoitda axborot vositalari orqali olinadigan ma'lumotlarning sifati shaxsni shakllantirishda hal qiluvchi ahamiyatga egadir. Ruhijihatdan o'g'il va qiz bolalar orasidagi farq keskin yo'qolib bormoqda. O'g'il bolalar va qizlar orasidagi farq yaqqol namoyon bo'lishi uchun ta'lim jarayonida gender muammolarining yechimiga alohida ahamiyat berish lozim. Maktab bolaning jamiyat bilan munosabatlarini tiklaydigan, uning o'zligini tushunib yetishiga yordam beradigan asosiy ijtimoiy muhit hisoblanadi. Bu yerda bolaning dunyoqarashi kengayadi va gender haqidagi tushunchaga ega bo'ladi. O'quvchilar 1-sinfga qabul qilingan paytlaridayoq o'g'il va qiz bolalarning har birida ularning jinsiga xos bo'lgan gender xususiyatlar namoyon bo'la boshlaydi. Ta'lim oldida turgan muhim masalalardan biri ularning har biriga xos bo'lgan gender xususiyatlarni rivojlantirish va barqarorlashtirishga ko'maklashishdan iboratdir. Bunga ta'limi va tarbiya yordamida erishish, ayniqsa, samaralidir. Ta'lim jarayonida gender farqlar rivojlanmay qolishining asosiy sabablaridan biri o'qituvchilarning har ikkala jinsga mansub o'quvchilarga birday yumshoq, tinch, bo'ysunuvchan bo'lishni shart qilib qo'yishi, ulardan tartibni buzmay, ortiqcha harakat qilmay, ko'zga ko'rinmay yurishni talab qilishidir. O'g'il bolaga nisbatan ko'rilgan bunday keskin choralar: yomon baho qo'yish, konspekt daftoriga yozish, ota-onasini maktabga chaqirish kabilar undagi jinsga xos identifikatsion belgilarning asta-sekin yo'qolib borishiga sabab bo'ladi. Biroq o'qituvchilar bugungi kunda ta'limning asosiy vazifasi har tomonlama rivojlangan barkamol shaxsni yetishtirishdan iborat ekanligini unutmasliklari kerak. Har bir 40 bolani shakllantirishda uning gender xususiyatlarini hisobga olish zarur. Bu sohada kutilgan natijalarga erishish uchun o'g'il va qiz bolalarni alohida-alohida o'qitish shart emas, balki ularning har biriga individual yondashuvni yo'lga qo'yish lozim. O'quv jarayonida o'quvchining gender farqlari va o'ziga xosligini ta'minlash uchun, avvalo, har bir bolaning individualligini e'tiborga olish va hurmat qilish zarur. Shundagina har bir jinsga mansub o'quvchining mantiqiy fikrlashi, o'zligi, intellektual taraqqiyotini ta'minlash mumkin. Buning uchun bo'lajak o'qituvchilarni oliy o'quv yurtlaridayoq o'quvchilardagi gender farqlar va o'ziga xosliklarni hisobga olishga o'rgatib borish lozim. Shunga ko'ra oliy o'quv yurtlarida "O'quvchilarning gender farqlari va o'ziga xosligini ta'minlash" maxsus kursini joriy qilish maqsadga muvofiqdir. Mazkur kurs doirasida bo'lajak o'qituvchilarga gender pedagogikasi, gender psixologiyasi, gender sotsiologiyasi, gender farqlar asosida o'quvchini ijtimoiylashtirish haqida batafsil ma'lumot berish davr talabidir. Maktab hududida o'quvchilarning gender farqlarini hisobga olgan holda alohida-alohida jismoniy, ruhiy jihatdan dam oladigan maxsus

joylar, raqs maydonchalari, estafeta o'yinlari, tanlovlar, musobaqalar, shuningdek, o'g'il va qiz bolalar birga bajaradigan sahna ko'rinishlari, uy-ro'zg'or darslarini tashkil etish zarur. Bularning barchasi o'quvchilardagi gender farqlarni samarali rivojlantirish hamda gender o'xshashliklarni mukammallashtirishga yordam beradi. Gender farqlarni inobatga olish o'quvchilarning fiziologik jihatdan barkamol bo'lib voyaga yetishlariga ham zamin yaratadi. Har bir kishining turganda, o'tirganda, yurganda va ishlaganda namoyon bo'ladigan o'ziga xos qomati bo'ladi. Tik qomat asosan mushaklarning statistik kuchlanishi oqibatida vujudga keladi va qulay mehnat sharoitida saqlanadi. Tik qomatli o'quvchilarning umurtqa pog'onalari, yelkalar, oyoqlari tekis, kelishgan bo'ladi. Aqliy va jismoniy mehnat jarayonida bolalarning gavda tuzilishi, qomatini muhofaza qilish nihoyatda muhimdir. Ayniqsa, qizlarning suyaklari nihoyatda nozik va egiluvchan bo'ladi. Darslarda ularning qomati tik turishi, boshi sal orqaga tashlangan bo'lishi nihoyatda zarur. Shundagina ularning ko'krak qafaslari yanada chiroyli shakllanadi. Bunday o'quvchilarning mushaklari tarang, harakatlari o'zaro mutanosib va aniq ifodalanadi. Qiz va o'g'il bolalardagi to'g'ri tik qomat harakat organlari va ichki organlarning to'g'ri rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi, oqibatda mehnat qilish qobiliyatini mustahkamlaydi. Darslarda noto'g'ri o'tirish, harakatlanish natijasida o'quvchilarda ko'krak qafasi ichkariga kirib ketgan, bosh va yelkalar oldinga egilgan, qorin bo'rtib chiqqan, oyoq tizzalarining paylari ham egilgan hollar kuzatilmoqda. Qomatning noto'g'ri shakllanishi asosan skolioz kasalligini keltirib chiqaradi. Skolioz hollarida yelkalar, kuraklar assimetrik holda bo'ladi. Bu ko'pincha darslarida bemalol, erkin to'g'ri o'tirish qoidalariga rioya qilmay harakatlanish natijasida sodir bo'ladi. Noto'g'ri o'tirish va harakatlanish yurak, nafas olish, oshqozon-ichak yo'llarining meyorida ishlashiga xalaqit beradi. Bu holda nafas 41 olish yo'llari qisqaradi, moddalar almashinuvi pastlashadi, bosh og'rig'i, tez charchash hollari paydo bo'ladi. Bolaning qomati asosan 6-7 yoshlarda shakllana boshlashini o'qituvchilar yaxshi bilishlari kerak va darsni tashkil etish jarayonida o'g'il va qiz bolalarning partada to'g'ri o'tirishlarini nazorat qilib borishlari lozim. Bolalarda chiroyli, tik qomatning shakllanishi mushaklarning yaxshi rivojlanishiga bog'liq bo'lib, ular jismoniy mehnat harakatlari davomida sezilarli darajada jadallashadi. Mehnat darslarida mushaklarning kuchlanishi natijasida ham o'quvchilarda to'g'ri tik qomatni shakllantirish mumkin. Bunda o'g'il va qiz bolalarning har biriga ularning kuchiga qarab mushaklarni harakatlantiruvchi topshiriqlar berish talab etiladi. O'quvchilarda to'g'ri tik qomatni shakllantirish boshlang'ich ta'lim jarayonida o'qituvchining muhim vazifalaridan biri hisoblanadi. Bunda, ayniqsa, jismoniy mehnat va jismoniy tarbiya mashg'ulotlari alohida ahamiyatga ega. Bu o'rinda mushaklarning to'g'ri rivojlanishi uchun mehnat mashg'ulotlarini to'g'ri tashkil etish muhim ahamiyat kasb etadi. O'quvchilar qomatining noto'g'ri shakllanishi quyidagilar tufayli vujudga keladi: – o'quvchilarning mehnat va jismoniy tarbiya darslarida belgilangan muddat

davomida tik tura olmasliklari; – o‘tirgan holatda gavdalarini to‘g‘ri tutmasliklari; – tez charchash oqibatida tana holatlarini noto‘g‘ri shaklga o‘zgartirishlari kabilar. Bu, avvalo, qomatning noto‘g‘ri shakllanishi, orqa mushaklarning holsizlanishi va umurtqa pog‘onalarining egri o‘shishiga olib keladi. Shuning uchun ham jismoniy mehnat mashqlari, harakatli o‘yinlar, sayrlar, to‘g‘ri tanlangan mebel jihozlari o‘quvchilar qomatining to‘g‘ri rivojlanishiga ko‘maklashadi. Mehnat darslari davomida bolalarga, ayniqsa, qizlarga og‘ir buyumlarni ko‘tartirmaslik kerak. Maktab sumkasida barcha kitoblarni baravar ko‘tarib yurish ham ular umurtqa pog‘onasining egri o‘shishiga olib keladi. Ayniqsa, qizlarning umurtqa suyaklari egiluvchan va mo‘rt bo‘ladi. O‘quvchi harakatlarining rivojlanishida jismoniy mehnat darslari katta ahamiyatga ega. Mehnat mashg‘ulotlari jarayonida o‘quvchilar mushaklarining asab tizimi faoliyati orqali qon aylanishi yaxshilanadi. Ularning jismidagi mushak to‘qimalari jadal o‘sa boshlaydi hamda muskullar soni ortadi. Tabaqalashtirilgan mehnat topshiriqlari yordamida o‘g‘il va qiz bolalarda harakat faolligini oshirish suyak tizimining o‘zgarishi va bo‘y o‘shishida katta yordam beradi. Tabaqalashtirilgan mehnat mashg‘ulotlari yordamida, ayniqsa, o‘g‘il bolalarda suyaklar yuk ko‘tarishga va lat yeyishga o‘ta chidamlilik hosil qiladi. Yoshi va jinsiga ko‘ra farqli tarzda tashkillashtirilgan jismoniy mehnat mashg‘ulotlari o‘quvchilar qomatining noto‘g‘ri rivojlanishining oldini oladi. Mashg‘ulotlar davomida o‘quvchilarga ko‘p va chaqqon harakat qiladigan topshiriqlar berish kerak. Agar o‘quvchilar o‘z mehnat darajasidan kelib chiqqan 42 holda kam harakatlanuvchan bo‘lsa, jismoniy mehnat bilan kam shug‘ullansa, mushaklar faoliyatining qisqarishi yuzaga kelishi muqarrar. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida gender tenglik va farqlar asosida shakllantiriladigan umummehnat ko‘nikmalari ularning ijodkorlik, loyihalash, konstruksiyalash, faraz qilish, nafosatga intilish, orastalik, tikish, bichish, bezash kabi ko‘nikmalarini tabaqalashtirgan holda bosqichma-bosqich izchil rivojlantirib borishi kerak. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida gender tenglik va farqlar asosida umummehnat ko‘nikmalarini shakllantirishda, ularning jinsiy, ruhiy, fiziologik xususiyatlarini hisobga olish alohida pedagogik ahamiyatga ega. Xulosa sifatida shuni takidlash lozimki, boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida gender tenglik va farqlar asosida tanlangan tabaqalashgan va integral harakterdagi ta‘limiy topshiriqlar muayyan izchillikdagi didaktik tizimni tashkil etishi maqsadga muvofiqdir. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilariga gender tenglik va farqlarni hisobga olgan holda taqdim etiladigan ta‘limiy topshiriqlar o‘g‘il va qiz bolalar orasida hamkorlik, hamjihatlik, o‘zaro yordam muhitini vujudga keltirishiga erishish talab etiladi. Shuningdek, gender tenglik va farqlar asosida ta‘limiy topshiriqlarni bajarishga o‘rgatish natijasida ularning ruhiy imkoniyatlari kengayadi. O‘zlari bajaradigan mehnat turiga nisbatan zavq-shavq, qiziqish, o‘g‘il va qiz bolalar orasida do‘stlik, hamkorlik, hamjihatlik, o‘zaro ishonch va birdamlik qaror topadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Gender i kultura. – Dushanbe: Aziya-plyus, 1999. – 96 s.
2. Gumboldt V. fon. Yazik i filosofiya kulturi. – Moskva, 1985. – S. 142-159
3. Abdullayeva, S., & Eshmuradov, O. (2023). ПРОФЕССИОНАЛЬНОЕ САМООПРЕДЕЛЕНИЕ И ВЫБОР ПРОФЕССИИ УЧАЩИМИСЯ В ПСИХОЛОГИЧЕСКОМ ЗНАНИИ.
4. Norbosheva, M. (2022). О ТЕХНИКЕ НАЧАЛА РАЗГОВОРА С КЛИЕНТОМ В ПСИХОЛОГИЧЕСКОМ КОНСУЛЬТИРОВАНИИ.
5. Норбошева М.А. Игра в жизни человека и развитии ребенка // Психология № 2, 2014 с. 72-78
4. Jabborov, X., & Eshmuradov, O. (2023). ШАРҚ МУТАФАККИРЛАРИ ИШЛАРИДА МИЛЛИЙ ТАРБИЯ МАСАЛАСИ. Журнал Педагогика и психологии в современном образовании, 3(2). извлечено от <https://ppmedu.jdpu.uz/index.php/ppmedu/article/view/8394>
5. Norbosheva, M. (2022). МУЛОҚОТ ЖАРАЁНИДА